

A HADIFOGLYOK

A NEMZETKÖZI JOG tudósai szerint a hadiállapottal megkezdődő háború jogviszony, amely különböző jogokat és köteleességeket teremt mind a hadviselő államok, mind a hadviselők és a semleges államok között. E jogok és kötelezettségek évszázadokéin át a háború szokásaiban (coutumes) érvényesültek. Az emberies érzésnek a háború coljaival való összeegyeztetése volt az irányadó ezekben a szokásokban, amelyeket rendszerint a béke éveiben állítottak össze és amelyek alkalmazásáról gyakran már a legközelebbi háború hevében megfeledeztek. A mindenkori hadviselők belátása szerint követett szokások helyett ezért az államok általánosan kötelező jogszabályok megállapítására törekedtek. Így sikerült 1899-ben a szárazföldi és tiz évvel később a tengeri hadviselés szabályait nemzetközi megállapodások útján szabályozni. Az államok által vállalt kötelezettségek megsértése esetén büntetés alkalmazására nem kerülhet sor. Nincsen olyan bíróság, amelynek hatáskört adtak volna arra, hogy az államok magatartása felett büntetőjoghatással ítélkezzék és különösen, hogy döntését kényszerrel is végrehajthassa. Mégis az a tény, hogy a nemzetközi egyezményekben az államok kötelezettségeket vállaltak az iránt is, hogy az egyezményt saját törvényhozásuk által is elfogadják és hogy a közösen megállapított szabályok utóbb az, egyes államok törvénytárába felvették, a kötelező erőnek ezidőszerint elérhető legnagyobb fokát biztosítja. Jellemző az elhatározás komolyságára éppen a Német-birodalom képviselőjének indítványára elfogadott rendelkezés, amely szerint a hadviselés kodifikált szabályainak megsértéséért felelősség terheli azt az államot, amelynek fegyveres erejéhez tartozó személy a sértést elkövette. E felelősség kártérítési kötelezettséget hoz magával azzal az állammal szemben, amelynek közege az államközi megállapodással szembehelezkedett.

Az így lerögzített szabályok tehát világosan rendeznék a hadviselés rendjét, ha nem érvényesülne az a gyakorlat, hogy a végszükség mentesít az önvállalta korlátozások alól is. Általában elfogadott elv, hogy a „Kriegsraison“, a „nécessité de guerre“ megengedi a szigorú joggal ellenkező cselekedeteket is. Ezek után pedig nem könnyű adott esetekben annak utólagos megállapítása, vajjon a szabálynak vagy a kivételnek érvényesítése volt-e a helyes magatartás. Talán éppen ennek a nehézségnek átérzése volt az oka annak is, hogy mindeztideig nem került sor a háború által érintett polgári lakosságot védő megállapodások kodifikálására és így csak óhaj maradt az államok gyülekezetében kifejezett kívánság, hogy az ellenfelek egyikének területén tartózkodó, ellenséges nemzetiségű lakosság helyzetére és védelmére vonatkozó egyezmény létesüljön.

Amíg tehát bele kellett nyugodni abba, hogy a fegyveres küzdelem hatékonyságának csökkentésére alkalmas korlátozó rendelkezések következetes betartására számítani nem lehet, egyöntetű elhatározás jelentkezett a művelt államok részéről a hadviselés céljától függetlenül megvalósítható humanitárius rendszabályok kötelezővé tételére. Ebből a célból alkották meg azokat az egyezményeket, amelyek rendeltetése „a háborúval elválaszthatatlan szenvedések enyhítése, a szükségtelen megszorítások kiküszöbölése és főleg a csatatéren megsebesültek és a hadifoglyok sorsának javítása“.

Már a XVI. században keletkeztek megállapodások egyes államok között a háború sebesültjei sorsának javítására. Csaknem háromszáz ily megállapodás létezett már akkor, amikor a solferinói ütközetben Svájc nemeslelkű polgára, Dunant figyelme újból e kérdés felé fordult. Az ő tevékenységének köszönhető főleg, hogy meggyőzte az államokat arról, hogy a létező egyezmények hiányosak és nem tartottak lépést a háború technikájának haladásával. Az ő kezdeményezésére létesültek az önkéntes betegápolóegyesületek, de ennél is nagyobb eredményt ért el azzal, hogy

rávette a svájci kormányt egy nemzetközi értekezlet összehívására a sebesültek és a hadifoglyok helyzetét javító korszerű rendelkezéseknek közös egyetértéssel való megállapítása végett. E konferencia eredményeként létesült az 1864. évi első konvenció, amelyet még csak tizenkét állam képviselője írt alá és amellyel kapcsolatban csupán kilenc állam teljesítette azt a kötelezettségét, hogy a megállapodást törvényei közé iktassa. Nem sok idő telik el azonban és a többi művelt államok is sorjában csatlakoznak az egyezményhez, úgyhogy csakhamar már negyvennégy állam vállalta magára az egyezményben megszabott kötelezettségeket.

Minden egyes háború azonban az előreláthatlan események, helyzetek sorozata elé állítja a hadviselőket. Így azután a tanácskozásszaktálnál legondosabban előkészített rendelkezések is sokban alkalmatlanoknak bizonyultak akkor, amikor egy újabb fegyveres küzdelemben végrehajtásukra került a sor. Visszatérő jelenség ezért, hogy amint az újabb háború által felzaklatott szenvedélyek lehiggadnak, felmerül az az óhajtás, hogy a sebesültek és hadifoglyok helyzetének javítására a legújabb tapasztalatok alapján szükséges intézkedések megtörténjenek. Ez a törekvés teremtette meg az orosz-japán háború után a második genfi konvenciót és az első világháború tapasztalatainak okuló 1929. évi legújabb genfi egyezményt is. Ez az egyezmény a korábbi konvenciók javítását és a hadifoglyokkal való bánásmód megállapítását tartalmazza. Az egyezményt törvényhozásunk egész terjedelmében elfogadta és így az a magyar hatályos jog részévé vált. (1936: XXX. t.-c.)

Az így alkotott törvénynek első része a sebesültek és betegek helyzetének javítására irányuló egyezmény, a második rész pedig a hadifoglyok helyzetét szabályozza oly részletességgel, hogy azt a nemzetközi jogban a hadifogoly-kódexnek nevezik.

A legújabb nemzetközi egyezmény „szerint az ellenséges haderő kötelékébe tartozó személy egyaránt hadifogolynak tekintendő, akár egészségesen, akár sebesülten (vagy betegen) jut az ellenfél hatalmába. De míg az ép egészségben elfogottakra csupán azt követeli a törvény, hogy őrizetük életük, egészségük és tulajdoniuk kíméletével történjék, addig a sebesült hadifoglyokkal szemben kíméletes védelem is kötelező. Amíg továbbá a korábbi egyezmények az állami intézményeken kívül igénybe kívánják venni a polgári lakosságnak jótékonyágát is és különös kedvezményben részesítették azokat a személyeket, akik sebesült hadifoglyokat házukba befogadtak, addig újabban a hadifoglyok ellátása kizárólag állami tevékenységgé vált. Ennek keretében természetesen alkalom nyílik az önkéntes egyesületek, különösen a Vörös Kereszt Egyesület emberbaráti tevékenységének igénybevételére is.

Alapvető újítást látunk a hadifoglyokkal való bánásmód szabályozásánál abban, hogy amennyiben a hadviselők nem mindegyike csatlakozott az egyezményhez, az utóbbi rendelkezései akkor is feltétlenül kötelezők arra az államra, amely e kötelezettségeket vállalta. Nagyfotosságú ez a mostani háborúban, amikor az egyik hadviselő, Szovjet-Öroszország nem csatlakozott a genfi egyezményhez. Így tehát a többi hadviselő a humanitárius rendelkezések megtartására maga részéről abban az esetben is köteles, ha a saját hadseregéből foglyul esettekkel szemben azonos bánásmódról nem nyerne is értesülést.

Amikor az egyezményt elfogadó államok elismerték, hogy „köteleységük a hadifoglyok helyzetének megkönnyítése, a fennálló rendelkezéseknek a hágai hadviselési egyezmények szellemében való továbbfejlesztése“, kimondták, hogy az új szabályok nemcsak a hadseregére, hanem a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodó milíciákra és önkéntes csapattestekre is vonatkoznak. Amennyiben tehát a fogoly ezeknek tagjaiból kerül ki, ugyanazok a védelmi intézkedések irányadók a javára is. Ezért érvényesek e szabályok a nőkre is, akikkel szemben az egyezmény még a nemüket megillető teljes tiszteletet is előszabja. Azzal a rendelkezéssel, hogy a hadifoglyok az ellenséges hatalomnak, nem pedig az őket foglyul ejtő egyéneknek vannak a

hatalmában, az egyezmény világosan juttatja kifejezésre azt is, hogy a hadifogyokkal elkövetett embertelenség nem tekinthető az egyes közeg egyéni magatartásának, hanem oly eljárásnak minősül, amelyért az állam maga tartozik felelősséggel és amelyért esetleg helyt kell állania a hadiállapot megszűntével is. Általánosan kötelező elvként kell még megemlítenünk azt, hogy a hadifogyokkal való bánásmódban — külön rendelkezés nélkül — az emberies érzésnek kell irányadónak lenni, a becsületérzés kímélete, a kíváncsisággal szemben való védelem kötelező. A fogságból való szökés miatt bűntétést kiszabni nem szabad.

A részletes rendelkezések a hadifogyok helyzetét három irányban szabályozzák. Mindezek a szabályok a hadifogyokat hatalmukban tartó államokra gondosan megállapított kötelezettségeket rónak. E kötelezettségek feltétlen teljesítésére az egyezményt aláíró államok annak elismerésével vállalkoztak, hogy a hadifogyokat jogok illetik meg az ilyként szabályozott bánásmódra. Szabályozta tehát az egyezmény a hadifogságot fizikai és lelki vonatkozásban: megállapította a munkakötelezettség és a fegyelmezés elveit, végül rendelkezett a fogság megszűnésével kapcsolatos intézkedésekről.

Hadifogytáborot csak egészséges, a mérsékelt égövi tájakról való egyénekre veszélytelen éghajlatú vidéken szabad létesíteni. Az elhelyezésnek az egészségügyi és tisztasági követelményeknek a lehető legnagyobb mértékben megfelelő épületekben kell történnie, úgy hogy a foglyoknak a fogvatartó hatalom pótkereteinél levő csapatokkal egyenlő életkörülményeket biztosítsanak. A hadifogyok ruházatáról, ennek karbantartásáról a fogvatartó hatalomnak gondoskodnia kell. A közegészségügyi követelmények (fürdő, ragályos betegek elkülönítése, szakszerű gyógykezelés) megtartása minden hadviselő kivételt nem tűró kötelessége. E követelmények teljesítésének ellenőrzésére a hadifogyokat legalább egyszer orvosilag meg kell vizsgálni, az ily alkalommal esetleg felderített ragályos betegségek (tbc. stb.) terjedésének meggátlása végett azonnal intézkedni kell. A lelki ápolás legfontosabb eszköze, hogy minden fogságbajutást és a fogoly tartózkodási helyét legrövidebb időn belül közölni kell a fogoly államában szervezett tudakozóhivatallal. Ezzel lehetővé kell tenni, hogy a fogoly legrövidebb idő múlva már leveleket kaphasson hozzátartozóitól, a választ pedig meg kell engedni. A lelki szükségletek kielégítéséhez tartozik a vallás gyakorlásánál engedélyezendő teljes szabadság és annak lehetővé tétele is, hogy bármely felekezet hadifogy lelkésze hit-sorsosai között teljes mértékben gyakorolhassa hivatását. A szellemi tespedei ellensúlyozására elő kell segíteni a hadifogyok által rendezett szellemi és sportszerű szórakozásokat is.

A fegyelmet biztosító szabályok kiindulópontja az, hogy a hadifogyoknak joguk van személyük és becsületük tiszteletbentartásához, megtartják „polgári jogaik teljességét“, rendfokozatjelüket, kitüntetésüket viselhetik. Az így megőrzött személyi státus irányadó az őket megillető bánásmódnál is, amelynek ekként a rendfokozathoz és a korhoz kell alkalmazkodnia. A hadviselőknél közös megegyezéssel kell szabályozniuk a tisztéknek járó fizetést, a felhasználható összegek nagyságát a hadifogság tartama alatt. A fegyelmezésnek legfőbb eszköze a munkakötelezettség, amely alól csupán a tiszték mentesek. E munkának nem szabad azonban büntető jelleget öltenie. Ezért megtiltja az egyezmény az oly munkára kötelezést, amelyre a fogoly testileg alkalmatlan, tilos oly munkaidő megszábanása is, amely meghaladja az ugyanazon a vidéken ugyanolyan munkánál alkalmazott polgári munkás munkaidejét. Nem állhat semmiféle kapcsolatban a hadifogy munkája a hadműveletekkel (lőszergyártás, lőszernek vagy a harcoló csapatok részére szánt egyéb anyagnak szállítása).

A fegyelmet biztosító kényszerintézkedéseként csak azok a büntetések alkalmazhatók, amelyeket az egyezmény megenged, illetve amelyeket ugyanolyan cselekményekért a saját hadseregéből való katonával szemben alkalmazni lehet. Minden testi fenyegetés, csoportbüntetés és általában bármely kegyetlenkedés az egyezmény tiltó rendelkezésébe ütközik. Kisebbségi szabálytalanságokat csak enyhén (legfeljebb elzárásra szóló) fegyelmi büntetéssel szabad sújtani. A büntetés súlyának megítélése tekintetében az egyezmény aláírói arra is kötelezték magukat, hogy

hatóságaik „a legnagyobb jóindulattal“ fognak eljárni. Eldöntetlenül maradt itt azonban az a kérdés, vajjon alkalmazhat-e a fogvatartó hatalom, testi büntetést oly esetben, amikor hasonló magatartás miatt saját fegyveres erejének tagjára ily büntetést szab ki. Büntető eljárás folyamatbátétele esetében biztosítani kell, hogy a vádlott hadifogoly igénybevehesse a védelemnek azokat az eszközeit, amelyek a fogvatartó hatalom fegyveres erejének tagjai számára nyitva állnak. A büntető eljárás perrendszerű lefolytatását a védőhatalom (az illető állam polgárai érdekeinek védelmére vállalkozó állam) képviselője ellenőrizheti, ezért értesíteni kell ezt az eljárás folyamatbátételéről. A védőhatalom képviselője gondoskodhat bűnügyi védőről, jelen lehet rendszerint a per tárgyalásánál is, de mindenestre közölni kell vele az ítélet tartalmát. Az ellenőrzés hatályosságát biztosítja az is, hogy halálos ítélet hadifoglyon e közléstől számított három hónapon belül nem hajtható végre.

E bölcs rendelkezések gyakorlati jelentőséget azonban csak azáltal nyerhetnek, ha a hadifogoly intézményes jogot nyer arra, hogy az őt megillető bánásmódhoz való igényét érvényesíthesse is. Az első lépést ebben az irányban azáltal tette az egyezmény, hogy kötelezi a hatalmakat arra, hogy fogolytáboraikban a foglyok számára érthető nyelven kifüggeszék az egyezményben foglalt fogvatartási szabályokat. Ha a hadifogoly megítélése szerint e szabályokat nem tartják be, panasszal fordulhat ahhoz a katonai hatósághoz, amelynek alá van rendelve, valamint a védőhatalom képviselőjéhez is. A panasztétel szabadságát biztosítja az a rendelkezés, hogy büntetéssel sújtani nem szabad akkor sem, ha a panasz alaptalannak bizonyult. A fogvatartásra ügyelő hatóságokkal való összeköttetést a foglyok által kijelölhető bizalmiférfiak tartják fenn. Tisztek táboraikban a legmagasabb rendfokozatú, legidősebb fogoly-tisztet kell közvetítőül kijelölni.

További biztosítéka a hadifoglyoknak nyújtott jogok tiszteletben tartásának az, hogy az egyezmény államai arra is kötelezték magukat, hogy megengedik a védőhatalmak diplomáciai képviselőinek, valamint más semleges államok kiküldötteinek is a fogolytáborok meglátogatását. Az ily látogatás alkalmával a foglyokkal tanuk nélkül érintkezhetnek. Ha az ellenőrző személy az egyezmény megsértését észleli, erről a fogvatartó állam hatóságát értesíti. Nincsen mód ugyan arra, hogy a sérelem megszüntetését a fogvatartó államtól kikényszerítsék, azonban a kölcsönös elbánás biztosítása, a háborút követő időkben alkalmazható represszió lehetősége megfontolásra int mindenegyes államot, amely az önmaga által vállalt kötelezettséggel szembehelyezkedett.

Mindezek az ismertetett rendelkezések végeredményben két főcél szolgálatában állanak. Az első cél az, hogy a hadifogságba került személyek testi és szellemi épségüknek lehető teljes megóvásával kerüljenek vissza hazájukba a háború befejezése után. A másik cél pedig az, hogy a hadifogság semmiképpen se tartson tovább, mint az a hadviselés érdekében feltétlenül szükséges. Ez utóbbi cél érdekében tett rendelkezések közül még fel kell hívnunk a figyelmet az egyezménynek néhány nagyfontosságú megállapítására. Kötelezettséget vállaltak az államok, hogy a nagy beteg és súlyosan sebesült hadifoglyokat még a háború tartama alatt visszaküldik hazájukba, vagy legalább is semleges államban helyezik el. Az elszállítást indokoló állapotot vegyesbizottságok állapítják meg, amelyekben a semleges államok orvosmegbízottai többségben vannak. Az ellenségeskedések tartama alatt azonban a hadviselő államok megegyezhetnek abban is, hogy az egészségi állapottól függetlenül „emberséges érzésből“ visszaküldik hazájukba a már hosszú fogságot szenvedett hadifoglyokat. Az egyetlen általános kikötés ezzel szemben, hogy a hazaszállítottak tényleges szolgálatra nem alkalmazhatók. A fogvatartó állam az egészséges hadifoglyok hazaszállítását attól teheti függővé, hogy ezek becsületszóval kötelezik magukat, hogy a fegyveres küzdelemben többé nem vesznek részt. A becsületszavukat megszegő sze-

mélyek újabb hadifogságbajutásuk esetére nem tarthatnak igényt arra, hogy őket hadifoglyokként kezeljék.

Feltétel nélkül kell megszüntetni a hadifogságot a béke megkötése után, amennyiben a fegyverszüneti szerződés még nem intézkedett volna ebben az irányban. A hadifoglyok felkutatását és hazaszállítását ilyenkor a felek által közösen kiküldött bizottságok végzik. A felkutatásban fontos szerep jut az egyezmény által létesített hadifogoly-tudakozóhivataloknak, amelyek kötelesek az újabb foglyokról hetente névjegyzéket készíteni és a semleges államban létesített központi tudakozóiroda közvetítésével az érdekelt hatalmaknak megküldeni. A központi tudakozóiroda teendőit túlnyomó részben a Vörös Kereszt genfi központja látja el.

Látjuk tehát, hogy az egyezmény minden irányban gondoskodni kívánt arról, hogy a hadviselés érdekeivel ellentétben nem álló emberséges érzés követelményei a hadifoglyok javára teljes mértékben érvényesüljenek. A svájci Szövetségi Tanács elvállalta azt a megbízást, hogy közvetítőként lépjen fel, ha az egyezmény valamely rendelkezésének értelmezése körül az érdekelt hatalmak között nézeteltérés merül fel. Minden amellet szolt tehát, hogy egy újabb háború esetére a hadifoglyok helyzete világos és a művelt államok törvényhozóinak elhatározásával megerősített szabályozást nyert. Ezt a feltevést azonban a közelmúltban szerzett tapasztalatok csak részben igazolták. A tényleges helyzetet a maga valóságában áttekintő Vörös Kereszt Nemzetközi Bizottságának közlése szerint a hadifogoly-kódex rendelkezései zavartalanul érvényesülnek a tengelyhez tartozó hadviselők és a nyugati hatalmak között.¹ Magyarországot természetesen ez a vonatkozás, minthogy a nyugati hadszíntéren folytatott hadműveletekben részt nem vett, közvetlenül nem érdekli. Az ország területén tartózkodó lengyel „menekültek” és a csekély számú angol és francia nem hadifogoly, önként lépték át a határt és a katonai vagy polgári internáltak között szerepelnek. Súlyos törést szenvedett azonban az egyezmény irányvonala Szovjet-Oroszország magatartása folytán. Említettük már, hogy ez a hadviselő nem csatlakozott az 1929. évi hadifogolyegyezményhez. Hiába mondja ki ezek után az egyezmény, hogy rendelkezései ebben az esetben is kötelezőek azokra a hadviselőkre, amelyek az egyezményt elfogadták. A gyakorlatban bebizonyosodott, hogy a gépezet működéséhez az egymással szembenálló felek együttműködése szükséges. Márpedig Oroszország azzal az indokolással, hogy ő az 1929. évi egyezményben részt nem véve, csupán az 1907. évi, második hágai békekonferencián vállalt kötelezettségeket hajlandó teljesíteni, megtagadja a kölcsönösségre alapított együttműködést a hadifogolykérdésben. Meg kell itt jegyeznünk, hogy a hágai konferenciának a szárazföldi hadviselésre vonatkozó határozmányai túlnyomó részben egyenlők az 1929. évi genfi egyezmény rendelkezéseivel, miért is a felhozott okból sem vonhatná ki magát Oroszország a hadifoglyokra fennálló rendelkezések teljesítése alól. A helyzet mármint a valóságban az, hogy a keleti hadszíntéren ellenséges fogságba esett személyekről a tengelyhatalmak névjegyzéket nem kapnak, fogságba esett katonák hogy- és hollétéről tájékoztatást nem nyernek, levél- és csomagpostának a genfi központ közvetítésével való eljuttatása, a fogolytáborok látogatása számukra lehetővé nem tétetett. Így tehát a tengelyhatalmak nyilvántartásaiban egyelőre csak eltűntekként szerepeinek a keleti harctéren hadifogságba kerültek, anélkül hogy sorsukról hiteles adatok beszerezhetők volnának. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy Magyarországnak a kódexben vállalt kötelezettségei alapján ebben a vonatkozásban is kevés a tennivalója. Az országban orosz hadifogolytáborok

¹ Az idevágó felvilágosításokéit a Magyar Vörös Kereszt Központi igazgatójának ez úton is köszönetünket fejezzük ki.

nincsenek. A magyar kötelékek a foglyul ejtett orosz katonákat átadják a német hadvezetőségnek, amely azután ezeket is az általa létesített hadifogolytáborokban helyezi el. Ezek a foglyok a mi nyilvántartó iródainkban tehát nem szerepelhetnek.

A szovjet-orosz elzárkózás által előidézett állapoton természetesen a Magyar Vörös Kereszt sem tud változtatni. Érkeznek ugyan szórványosan közvetlen értesítések oroszországi hadifoglyainktól, azonban az így szerzett felvilágosítások csupán szorgos kutatás, a levélíró személyének azonosítása után használhatók fel. Ezeket az értesítéseket a postahivatalok a Vörös Kereszt központjához kézbesítik, amely a szokásos hadifogoly-válaszlevelezőlap csatolásával küldi tovább a felkutatott hozzátartozóknak. A válaszokat összegyűjtve az egyesület eljuttatja a genfi központi tudósítóirodához továbbítás végett. Vájjon elérkeznek-e ezek a válaszok rendeltetési helyükre, azt mindezig megállapítani nem sikerült. Ismételten megkísérelte hazai egyesületünk a genfi központja útján a hadifoglyoknak szánt csomagok kézbesítésének érdekét rendezni, azonban ebben az irányban sem lehetett eredményt elérni. A keleti hadszíntéren harcoló csapatokhoz tartozók sorsáról a Vörös Kereszt tehát csak addig nyújthat tájékoztatást, amíg ezek a tengelycsapatok hatalmából ki nem kerültek. Ezen túlmenően maga is csak egyes hadifoglyok magánközléseiből szerezhethet értesülést.

Ez az oka annak, hogy amíg az első világháborúban, tehát a hadifoglykódex megalkotása előtti időben a tudósítóirodák a genfi központ irányítása mellett mintaszerű működést fejtettek ki, a mostani háborúban a keleti hadszíntérről kapcsolatban lényegében tétlenségre vannak kényszerítve, amely tétlenséget ismételt kezdeményezés után sem sikerült kiküszöbölni. Cikkünk közlésekor a Magyar Vörös Kereszt mind a Vatikán, mind a genfi Központ útján ismét megkísérelte, hogy a szovjet-orosz hadsereg által fogságba ejtett katonáink névsorát megszerezze. Az eredményről még nincs értesülés.

A bekövetkezett események ezért ismételten bizonyítják, hogy a „végső eszköznek“, a háborúnak kihatásait a mégoly gondosan előkészített egyezmények sem képesek kivédeni. Nem lévén biztosíték arra, hogy „az ember-séges érzés“ (les raisons d'humanité) követelményeit a hadviselők tiszteletben tartják-e, az egyezmények békében tervezett rendelkezéseinek gyakorlati értékét csupán az egyes háborúk befejezése után állapíthatjuk meg. E gyakorlati értéknek növelése, intézményes biztosítása tehát ezidőszert még a nemzetközi jog jövőben megoldandó kérdései közé tartozik.

AUER GYÖRGY